

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

Biudžetinė įstaiga, J. Tumo-Vaižganto g. 4-1, LT-01108 Vilnius, tel. (8 5) 210 7161, faks. (8 5) 210 7160, el. p. info@ekgt.lt.
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 188756614

Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijai

2020-05-14 Nr. S-74

DĖL KULTŪROS PAVELDO IŠSAUGOJIMO IR AKTUALIZAVIMO POLITIKOS KONCEPCIJOS PROJEKTO

Etninės kultūros globos taryba (toliau – EKGT) išnagrinėjo Kultūros ministerijos parengtą Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcijos projektą (toliau – Koncepcija). Džiugina, kad Koncepcijoje ne kartą užsiminta apie etninę kultūrą, o jos II skyriuje pateikta esamos situacijos analizė grindžiama Lietuvių etninės kultūros draugijos 2018 m. atlikto *Etninės kultūros vertybinių nuostatų tyrimo* duomenimis.

Tačiau turime pastebėti, kad to nepakanka ir atkreipiame dėmesį į šiuos Koncepcijos projekto trūkumus:

1. Koncepcijos II skyriuje pateikiant esamos situacijos analizę labiausiai akcentuojama, kad dar nesudarytos sąlygos visapusiškos etninės kultūros ugdymo sistemos suformavimui, nėra rengiami etninės kultūros pedagogai, sumenko kitų etninės kultūros specialistų rengimas, visuomenei trūksta esminių žinių apie etninę kultūrą, nepakanka valstybės dėmesio etninės kultūros reiškinių išsaugojimo priemonėms (žr. Koncepcijos 26–29 punktus), todėl būtina etnines tradicijas „išsaugoti pagal aiškiai apibrėžtus prioritetus“ (15 punktas). Tačiau III skyriuje nurodant kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos uždavinius ir jų įgyvendinimo kryptis, pateiktos etninės kultūros atžvilgiu pernelyg siauros nuostatos – tik „puoselėti etnografinių regionų savitumą, užtikrinti etninės kultūros reiškinių sklaidą“ (40.4.3 papunktis). Atitinkamai įvardytas ir Koncepcijos rezultatas, apsiribojant vien etninės kultūros reiškinių sklaida (žr. 42.2 papunktį). Tai neleisų išspręsti esminių šios srities problemų. Toks požiūris gerokai prasilenkia su Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnyje įtvirtintais etninės kultūros valstybinės globos uždaviniais (jų iš viso 15).

2. Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas iš viso nėra paminėtas Koncepcijoje, nors būtent šiame įstatyme yra įtvirtintos teisinės nuostatos formuojant valstybės politiką ne tik dėl etninės kultūros, bet ir dėl nematerialaus kultūros paveldo. Atkreipiame dėmesį, kad Koncepcijos 6 punkte tarp įvairių išvardytų teisės aktų vyrauja tarptautiniai teisės aktai (tarp jų kai kurie labiau sietini ne su kultūros paveldu, o su aplinkosauga), kai paminėtų Lietuvos Respublikos teisės aktų sąrašas pernelyg ribotas, iš jo eliminuoti atskiroms kultūros paveldo rūšims ir etninei kultūrai skirti teisės aktai (pvz., taip pat nepaminėti Lietuvos Respublikos tautinio paveldo produktų įstatymas, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių įstatymas ir kiti). Koncepcijos II skyriuje analizuojant esamą situaciją tvirtinama, kad reikėtų tobulinti nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą Lietuvoje reglamentuojančius teisės aktus, tačiau neaišku, kodėl tiek jie, tiek nematerialųjį kultūros paveldą reglamentuojantys teisės aktai nutylimi Koncepcijos 6 punkte. Tuo labiau, kad Koncepcija nenumato galimybės juos pakeisti parengiant bendrą Kultūros paveldo įstatymą (kuris vargu ar reikalingas, žr. toliau).

3. Koncepcijos projekte atsispindi aiškus siekis apjungti materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo apsaugą, nes nėra iš esmės įvardijami šių abiejų paveldo rūšių skirtumai (Koncepcijos 12 ir 13 punktuose pateiktos šių rūšių apsaugos teisės objektų apibrėžtys yra nepakankamos). Tačiau nematerialaus kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančios priemonės turi iš esmės skirtis nuo materialaus kultūros paveldo apsaugos priemonių, kadangi to reikalauja skirtingas materialaus ir nematerialaus paveldo pobūdis. Neveltui UNESCO nejungė į vieną

materialaus ir nematerialaus paveldo apsaugos, nekeitė savo ankstesnių materialiam paveldui skirtų konvencijų, bet parengė atskirą vien nematerialiam paveldui skirtą konvenciją (toliau – NKP konvencija) ir įsteigė jos įgyvendinimą užtikrinančią naują instituciją, specialų fondą, ėmėsi atskirų nematerialaus paveldo vertybių sąrašų sudarymo. NKP konvencijoje nėra rekomendacijos valstybėms atsisakyti ankstesnių savo įstatymų ir kurti naujus, bet siūloma kiekvienai šaliai tik nustatyti bendrą politiką, kuria būtų siekiama didinti nematerialaus kultūros paveldo svarbą visuomenėje ir įtraukti tokio paveldo apsaugą į savo numatomas programas (žr. NKP konvencijos 13 straipsnį). UNESCO pateikia kultūros paveldo klasifikaciją, aiškiai atskiriant materialųjį ir nematerialųjį paveldą, žr. https://www.researchgate.net/figure/Cultural-Heritage-Classification-From-UNESCO_fig1_267994765.

4. Konceptijoje nėra apibrėžta sąvoka *kultūros paveldas*, tačiau tai būtina, nes Lietuvoje ši sąvoka įvardijama skirtingai. Štai Kultūros ministerijos tinklalapyje kultūros paveldas apibrėžiamas išimtinai vien kaip materialusis paveldas, žr. <https://lrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/kulturos-paveldo-apsauga/kulturos-paveldas-lietuvoje>. Konceptijos projekte akivaizdžiai atsispindi daug platesnė prasmė, apimanti materialųjį ir nematerialųjį paveldą, taip pat atskiras jų rūšis (daugiausia materialaus paveldo) – istorijos, archeologijos, gamtos objektus ir t.t. Dėl to būtina Konceptijoje apibrėžiant *kultūros paveldą* įvardyti, kad jis apima didžiąją skirtingų paveldo rūšių įvairovę. Taip pat reikėtų paaiškinti ir kitas išvestines nelabai suprantamas sąvokas, kurios toliau atsiranda tekste: pvz., *įtraukiamas paveldas* (minimas Konceptijos 38.4 punkte).

5. Abejonių kelia Konceptijos 5.1 papunktyje pateiktas sąvokos *Kultūros paveldo išsaugojimas* apibrėžimas, nes ne visas kultūros paveldas yra susijęs su tautinio tapatumo bei savimonės ir etnografinių regionų savitumo išlaikymu: štai dalis architektūrinio paveldo rodo daugiau istorinę Lietuvos raidą ir svetimas įtakas (pvz., stalinistinio stiliaus pastatai, pripažinti architektūros paveldu). Sąvokos apibrėžime paminėta frazė „sudarant sąlygas visuomenei <...> juo naudotis“ (panaši nuostata yra ir Konceptijos 14 punkte) gal būtų ir tinkama materialaus paveldo atveju, tačiau siekiant nematerialaus kultūros paveldo ir etninės kultūros išsaugojimo *naudojimas*, grindžiamas vartotojišku požiūriu, nėra svarbiausias – šioje srityje daug svarbiau puoselėti gyvosios tradicijos visuomenėje tęstinumą (pvz., Kūčių papročius ir pan.).

6. Toks neaiškumas kyla iš to, kad Konceptijoje nėra aiškiai įvardytas *kultūros paveldo ir etninės kultūros* sąvokų santykis: II skyriuje pateikiant būklės analizę tarsi parodoma tam tikra etninės kultūros specifika, tačiau III skyriuje kalbant apie Konceptijos uždavinius išryškėja akivaizdus siekis etninę kultūrą sutapatinti su kultūros paveldu. Ypač tai atsispindi nuostatose dėl ugdymo ir studijų (žr. 40.3.5, 40.4.4, 40.4.5 papunkčius): kalbama tik apie *kultūros paveldo ugdymą* ir *Kultūros paveldo studijas*, kurios iš esmės orientuotos vien į materialųjį paveldą, o apie etnologijos studijas ir etnokultūrinį ugdymą iš viso neužsimenama, nors pastarieji gerokai skiriasi savo specifika (pvz., etnokultūrinis ugdymas apima daug įvairesnių kompetencijų ugdymą, aprėpdamas ne vien kultūrinį, bet ir socialinį, kalbinį, meninį, technologinį ugdymą).

Be to, etninę kultūrą priskirti vien nematerialaus kultūros paveldo sričiai būtų klaidinga. Toks priskyrimas galėtų būti tik sąlyginis, panašiai kaip lietuvių kalbos. Etninė kultūra didesne dalimi yra ne paveldas, o tautinė savimonė ir gyvoji tradicija, kuri reiškiasi visose tautos gyvenimo srityse – dėl to siekiai išsaugoti ir aktualizuoti etninę kultūrą turi apimti labai įvairias sritis – ne tik kultūros, bet ir švietimo, mokslo, žemės ūkio, turizmo, vidaus ir užsienio politikos, darbo ir socialinės apsaugos, t.t. Požiūris į etninę kultūrą kaip vien į paveldą Europos integracijos kontekste yra viena iš grėsmių etninės kultūros kaip aktualaus tapatybę formuojančio veiksnio išsaugojimui, o Lietuvos teisės aktuose pabrėžiama tapatybės formavimo funkcija yra deramas saugiklis nuo bandymų etninę kultūrą interpretuoti kaip vartojamą paveldą, bet ne esminę tautos gyvasties išsaugojimo sąlygą.

Remiantis pateiktomis pastabomis, siūlome iš esmės tobulinti Konceptijos projektą, aiškiai apibrėžiant paminėtas sąvokas, atskirai pateikiant materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo (bei etninės kultūros) būklės analizę, uždavinius ir planuojamus rezultatus.